

UDK: 09

Feruza MAMADALIYEVA,
Toshkent davlat agrar universiteti dotsenti, PhD
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil tadqiqotchisi

PhD A.Xudoyberdiyev taqrizi asosida

ANTI-CORRUPTION IN UZBEKISTAN: THE ROLE OF PERSONAL RESPONSIBILITY

Annotation

This study explores the role of personal responsibility and moral values in combating corruption, emphasizing the complementary role of individual ethics and institutional reforms. Using Uzbekistan as a case study, the research examines how civil society organizations (CSOs) influence ethical awareness, promote citizen participation, and challenge informal norms. The study relies on document analysis and literature review to demonstrate that sustainable anti-corruption efforts require moral commitment from individuals, supported by community engagement and civic education. Findings reveal that CSOs play a critical role in shaping a culture of integrity and reinforcing the moral obligations of both citizens and public officials.

Key words: Corruption, personal responsibility, moral values, civil society organizations (CSOs), uzbekistan, ethical behavior, anti-corruption reform, civic engagement, institutional accountability, public ethics.

АНТИКОРРУПЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В УЗБЕКИСТАНЕ: РОЛЬ ЛИЧНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

Аннотация

В настоящем исследовании рассматривается роль личной ответственности и моральных ценностей в борьбе с коррупцией, при этом акцентируется внимание на взаимодополняющем характере индивидуальной этики и институциональных реформ. Используя Узбекистан в качестве примера, исследование анализирует, как институты гражданского общества (ИГО) влияют на развитие этического сознания, стимулируют гражданское участие и бросают вызов неформальным нормам. Исследование основано на анализе документов и обзоре научной литературы и демонстрирует, что устойчивые антикоррупционные усилия требуют моральной приверженности со стороны отдельных лиц, поддерживаемой участием сообщества и гражданским образованием. Результаты показывают, что ИГО играют решающую роль в формировании культуры добропорядочности и укреплении моральных обязательств как граждан, так и государственных служащих.

Ключевые слова: Коррупция, личная ответственность, моральные ценности, институты гражданского общества (ИГО), узбекистан, этическое поведение, антикоррупционные реформы, гражданская активность, институциональная подотчётность, общественная этика.

ЎЗБЕКИСТОНДА KORRUPSIYAGA QARSHI KURASH: SHAXSIY MAS'ULIYATNING O'RNI

Annotatsiya

Ushbu tadqiqot korrupsiyaga qarshi kurashda shaxsiy mas'uliyat va axloqiy qadriyatlarining rolini o'rganadi. Unda individual etika va institutsional islohotlarning bir-birini to'ldiruvchi xarakteri ta'kidlanadi. O'zbekiston misolida olib borilgan ushbu tadqiqotda fuqaro jamiyati tashkilotlari (FJT) axloqiy ongini shakllantirish, fuqarolar ishtirokini rag'batlantirish va norasmiy meyorlarga qarshi kurashishdagi roli o'rganiladi. Tadqiqot hujjatlarni tahlil qilish va adabiyotlar sharhiga asoslangan bo'lib, korrupsiyaga qarshi barqaror choralar shaxslarning axloqiy majburiyati, jamoaviy ishtirok va fuqarolik ta'limi bilan mustahkamlanishini ko'rsatadi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, FJTlar halollik madaniyatini shakllantirishda va fuqarolar hamda davlat xizmatchilarining axloqiy mas'uliyatini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi.

Kalit so'zlar: Korrupsiya, shaxsiy mas'uliyat, axloqiy qadriyatlar, fuqaro jamiyati tashkilotlari (FJT), o'zbekiston, etik xulq-atvor, korrupsiyaga qarshi islohotlar, fuqarolik faolligi, institutsional javobgarlik, jamoat axloqi.

Kirish. Korrupsiya – bu butun dunyo bo'ylab demokratik boshqaruvni izdan chiqaruvchi, iqtisodiy o'sishni sekinlashtiruvchi va institutlarga bo'lgan jamoatchilik ishonchini zaiflashtiruvchi global muammodir. U nafaqat huquqbuzarliklar shaklida, balki axloqiy meyorlarning pasayishi va shaxsiy axloqiy tanazzul natijasi sifatida namoyon bo'ladi (Ngoepe-Ntsoane & Webb, 2020). Tizimli korrupsiyani bartaraf etishda strukturaviy islohotlar va huquqiy jazo choralari o'zining muhim bo'lsa-da, so'nggi tadqiqotlar shaxsiy mas'uliyat va qadriyatlarga asoslangan xulq-atvor kabi individual omillarning muhimligini tobora ko'proq ta'kidlamogda (Tu va boshq., 2020; Roth va boshq., 2023).

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Korrupsiyaga qarshi Konvensiyasi (UNCAC) jamoatchilik ishtiroki va axloqiy xulq-atvorni korrupsiyaga qarshi strategiyalarning muhim tarkibiy qismlari sifatida belgilaydi. Shu asosda

O'zbekiston ham, boshqa ko'plab davlatlar kabi, oshkoralik, javobgarlik va fuqarolik etikasini ilgari surishda fuqaro jamiyatining roliga alohida e'tibor qaratmoqda (Tulyakov, 2022). "Yangi O'zbekiston" islohotlari doirasida mamlakat FJTlarni korrupsiyaga qarshi kurashda asosiy hamkorlar sifatida qo'llab-quvvatlash bo'yicha sezilarli choralarni amalga oshirdi. Ushbu maqola shaxsiy mas'uliyat va axloqiy qadriyatlarining korrupsiyaga qarshi choralarning muvaffaqiyatiga qanday hissa qo'shishini tahlil qiladi. Ayniqsa, O'zbekistondagi FJTlar qanday qilib fuqarolik faolligini rivojlantirayotgani, axloqiy ongini oshirayotgani va rasmiy qonunlar bilan norasmiy meyorlar orasidagi tafovutni qanday bartaraf etayotgani ko'rib chiqiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Tulyakov (2022) hujjati va boshqa ilmiy maqolalarning mazmunini tahlili.

Fuqarolik mas'uliyati, axloqiy meyorlar va institutsional ishonch kabi tushunchalarning mavzuli sintezi.

O'zbekistonning strategiyalarini global standartlar bilan solishtirish uchun UNCAC kabi xalqaro hujjatlar bilan taqqoslash.

Ikkinchi darajali adabiyotlar akademik bazalardan tanlab olinib, axloqiy qadriyatlar, yetakchilikdagi etika va fuqaro jamiyati tashkilotlarining korrupsiyani kamaytirishdagi ta'siriga bag'ishlangan maqolalarni o'z ichiga oladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqot korrupsiyaga qarshi kurashda shaxsiy mas'uliyatning rolini o'rganish uchun hujjatlarni tahlil qilish uslubidan foydalanadi. Tadqiqotning asosiy manbasi sifatida Tulyakov (2022) tomonidan yozilgan "O'zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashda fuqarolik jamiyati institutlarining o'rni va ahamiyati" nomli maqolaga tayaniladi. Ushbu maqolada FJTlarning tuzilmasi, strategiyalari va ta'siri haqida so'z yuritiladi. Bundan tashqari, tadqiqotda axloqiy xulq, yetakchilikdagi etika va korrupsionerlarning psixologiyasi tahlil qilinadi.

Tahlil va natijalar. Tanlangan adabiyotlar va hujjatlarining tahlili quyidagi asosiy xulosalarni ko'rsatdi:

Fuqarolik ishtiroki orqali kuchaytirish

O'zbekistondagi fuqaro jamiyati tashkilotlari ishtirokchi boshqaruvni ilgari surishda muhim rol o'ynagan. Fuqarolarni jamoatchilik nazorati, qonuniy maslahatlashuvlar va jamiyatga oid qaror qabul qilish jarayonlariga jalb etish orqali FJTlar shaxsiy mas'uliyat va fuqarolik egalik tuyg'usini shakllantiradi (Tulyakov, 2022). Bunday ishtirok axloqiy mas'uliyatni kuchaytiradi va korrupsiyaga nisbatan bag'rikenglikni kamaytiradi.

Axloqiy ta'lim va etik ongni targ'ib qilish

FJTlar korrupsiyaning jamiyatga salbiy ta'sirini ko'rsatuvchi targ'ibot kampaniyalari, seminarlar va maktab dasturlarini amalga oshiradi. Ushbu ta'limiy tashabbuslar fuqarolar, ayniqsa yoshlarni, halollik, adolat va to'g'rilik kabi qadriyatlarni ichki ongga singdirishga undaydi (Lekubu & Sibanda, 2021). Etik savodxonlik bu yerda faqat shaxsiy fazilat emas, balki jamiyat oldidagi majburiyat sifatida ko'riladi.

Norasmiy meyorlarning o'zgarishi

Maqsadli aralashuvlar orqali fuqaro jamiyati tashkilotlari jamiyatda ildiz otgan korrupsion amaliyotlar — sovg'a berish, tanish-bilishlik, homiylik kabi norasmiy meyorlarga qarshi chiqadi. Jamoatchilikka yo'naltirilgan xabarlar, axloqiy voqealar orqali hikoyalar va tengdoshlar mas'uliyati halollikka asoslangan xatti-harakatlarni normallashtirishga yordam beradi (Roth va boshq., 2023).

Davlat idoralari bilan hamkorlik

O'zbekistondagi FJTlar korrupsiyaga qarshi siyosatni amalga oshirishni kuchaytirish maqsadida davlat idoralari bilan strategik hamkorlik aloqalarini yo'lga qo'ygan. Bular orasida qo'shma etika kengashlari, oshkoralikni baholash tizimlari va "fosh qiluvchilarni" (whistleblower) himoya qilish choralari mavjud. Bunday hamkorliklar davlat xizmatchilarining axloqiy majburiyatlarini mustahkamlab, etik amaliyotlarni institutsional darajada mustahkamlaydi (Tulyakov, 2022).

Muhokama. Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, korrupsiyaga qarshi islohotlar faqat qonunchilik asoslari va nazorat mexanizmlari bilan cheklanmasdan, undan ham chuqurroq — axloqiy asoslar va shaxsiy javobgarlikka tayanishi zarur. Qonuniy jazolar va institutsional nazorat muhim bo'lsa-da, ular axloqiy buzilishlar odatiy holga aylangan yoki ijtimoiy jihatdan maqbullashgan jamiyatlarda yetarli samara bermaydi (Tu, Yang, & Zheng, 2020). Roth, Sahonero va Rodriguez (2023) ta'kidlaganidek, ichki singdirilgan axloqiy qadriyatlar va individual mas'uliyat inson xulq-atvorini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi; odamlar axloqiy xatti-harakatni shaxsiy va jamoaviy burch deb bilsalar,

korrupsion muhitda ham bunday illatlarga qarshi turish ehtimoli ortadi.

Shaxsiy mas'uliyat bu yerda faqat korrupsiyaviy xatti-harakatlardan tiyilish emas, balki halollik, oshkoralik va javobgarlikka faol sodiqlikni anglatadi. Bu Ashforth va Anand (2003) tomonidan ilgari surilgan fikrga mos keladi — ular korrupsiya aynan axloqiy befarqlik normal holga aylangan muhitda gullab-yashnashini ta'kidlaydilar. Aksincha, shaxsiy darajada axloqiy javobgarlikni targ'ib qiluvchi madaniyat korrupsiyaga qarshi norasmiy to'siqlarni shakllantiradi, bu esa rasmiy qonunlar kabi kuchli ta'sir ko'rsatadi.

Fuqaro jamiyati tashkilotlari (FJT) korrupsiyaga qarshi kurashda axloqiy me'morlar sifatida xizmat qiladi. Ular fuqarolik fazilatlarini rivojlantirish, axloqiy fikrlashni rag'batlantirish va noqonuniy harakatlarga qarshi jamoaviy bosimni safarbar etish orqali siyosat va amaliyot o'rtasidagi bo'shliqni yopishga yordam beradi (Ngope-Ntsoane & Webb, 2020). Johnston (2005) ta'kidlaganidek, faol fuqaro jamiyati demokratiya asosidagi javobgarlik uchun zarurdir, chunki u odamlarni o'z fikrini bildirish, nazoratda ishtirok etish va jamoaviy meyorlarni shakllantirishga undaydi. FJTlar bu funksiyalarni fosh etuvchilar uchun platformalar yaratish, halollik kampaniyalarini tashkil etish va axloqiy ta'lim tashabbuslari (ayniqsa, yoshlar va ijtimoiy zaif guruhlar orasida) orqali amalga oshiradi.

Bundan tashqari, FJTlarda axloqiy etakchilik mavjudligi ularning ta'sirini yanada kuchaytiradi. Oshkoralik, adolat va kamtarlik namunalarni ko'rsatadigan rahbarlar boshqalarning xulq-atvoriga ta'sir qiladi va jamoalarda axloqiy standartlarni shakllantiradi (Brown, Treviño, & Harrison, 2005). O'zbekistonda FJT rahbarlarining korrupsiyaga qarshi qadriyatlarni targ'ib qilishdagi ko'rinishi halollikni madaniy va fuqarolik ideali sifatida normalashtirishga yordam berdi. Ularning "Yangi O'zbekiston" islohotlari kabi milliy strategiyalardagi ishtiroki davlat va fuqaro jamiyati o'rtasidagi hamkorlik ikki tomonlama foyda berishi mumkinligini namoyon etadi. Heyeks (2021) qayd etganidek, FJTlarni o'z ichiga olgan hamkorlik asosidagi boshqaruv tizimlari ko'proq javobgar, axloqiy va barqaror institutlarni shakllantiradi.

Ammo bu harakatlar vaqt o'tishi bilan doimiy ravishda davom ettirilishi kerak. Yuzaki siyosiy islohotlar yoki bir martalik tashabbuslar jamoaviy ishtirok va axloqiy ong bilan qo'llab-quvvatlanmasa, uzoq muddatli natijalarga olib kelmaydi. Ayniqsa, maktab ta'limi tizimida fuqarolik ta'limi axloqiy ongni shakllantirish va yoshlar orasida ijtimoiy javobgarlik tuyg'usini rivojlantirishda asosiy rol o'ynaydi (Kuenzi, 2005). Sabet (2014) tadqiqotlari ham shuni ko'rsatadiki, korrupsiyaga qarshi ta'lim eng samarali natijani berishi uchun u faqat qonuniy oqibatlarni emas, balki xarakterni shakllantirish, qadriyatlarga asoslangan fikrlash va haqiqiy axloqiy muammolarni yechishga yo'naltirilgan bo'lishi lozim.

Shuningdek, ommaviy e'tirof va jamoaviy mukofotlash dasturlari axloqiy xulq-atvorni kundalik hayotga singdirishga yordam beradi. Fuqarolar halollik qadrlanishini — jamoat mukofotlari, kasbiy imkoniyatlar yoki ishonch orqali — ko'rsalar, bu qadriyatlarga amal qilish ehtimoli ortadi (Persson, Rothstein, & Teorell, 2013). O'zbekistonda davlat tomonidan jamoat xizmatidagi shaffoflik va jurnalistikadagi halollik uchun beriladigan mukofotlar strategik sohalarida axloqiy xatti-harakatlarni mustahkamladi.

Oxir-oqibat, jamoalar, pedagoglar, siyosatchilar hamda diniy va madaniy rahbarlar o'rtasida doimiy muloqot bo'lishi rasmiy korrupsiyaga qarshi maqsadlarni norasmiy ijtimoiy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish uchun zarurdir. Rose-Ackerman va Palifka (2016) ta'kidlaganidek, korrupsiyani uzoq muddatda oldini olishning muvaffaqiyati

madaniy meyorlar va ijtimoiy kutishlarni o'zgartirishga bog'liq.

Xulosa va takliflar . Xulosa qilib aytganda, korruptsiyaga qarshi kurash nafaqat huquqiy yoki institutsional, balki chuqur axloqiy masaladir. Qoidalar va nazorat tizimlari muhim bo'lsa-da, haqiqiy o'zgarishlar insonlar axloqiy xatti-harakatlar uchun shaxsiy javobgarlikni zimmasiga olganda yuz beradi. Fuqaro jamiyati institutlari bu o'zgarishni ta'minlashda o'qituvchi, nazoratchi va madaniyatni o'zgartiruvchi sifatida xizmat qiladi.

O'zbekistonning islohot tajribasi shuni ko'rsatadiki, shaxsiy qadriyatlarni milliy halollik strategiyalari bilan uyg'unlashtirish orqali katta natijalarga erishish mumkin. Institutsional tuzilma va axloqiy ongga tayanadigan yaxlit yondashuv shaffoflik, adolat va ijtimoiy ishonch uchun barqaror asos yaratadi. Shuning uchun, korruptsiyaga qarshi kurashda shaxsiy mas'uliyatni keng qamrovli strategiyaga singdirish nafaqat zarur, balki uzoq muddatli taraqqiyot uchun hal qiluvchi omildir.

ADABIYOTLAR

1. Ashforth, B. E., & Anand, V. (2003). The normalization of corruption in organizations. *Research in Organizational Behavior*, 25, 1–52. [https://doi.org/10.1016/S0191-3085\(03\)25001-2](https://doi.org/10.1016/S0191-3085(03)25001-2)
2. Amridinova, D. T. (2023). Ijtimoiy-ma'naviy sohada barqaror rivojlanishning ustuvor yo'nalishlari. In *Barqaror taraqqiyot maqsadlariga erishishda universitetlarning roli* (Vol. 1, No. 1, pp. 213–218).
3. Amridinova, D. T. (2023). Mesto i rol' filosofii v sovremenno nauchnom prostranstve. In *Proceedings of the International Scientific-Practical Conference “Auezov Readings–21: New Kazakhstan – Future of the Country,” dedicated to the 80th anniversary of M. Auezov South Kazakhstan University* (Vol. 1, pp. 124–127).
4. Amridinova, D. T. (2024). The Role of Information Technologies in Teaching Humanities. *Modern Science and Research*, 3(1), 1–4. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/27946>
5. Brown, M. E., Treviño, L. K., & Harrison, D. A. (2005). Ethical leadership: A social learning perspective for construct development and testing. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 97(2), 117–134. <https://doi.org/10.1016/j.obhdp.2005.03.002>
6. Ethical Systems Project. (2023). Framework for understanding ethical cultures within organizations. *Ethical Systems*. <https://www.ethicalsystems.org>
7. Heeks, R. (2021). Understanding and managing the politics of anti-corruption reforms in development policy and practice. *Development Policy Review*, 39(1), 104–124. <https://doi.org/10.1111/dpr.12464>
8. Johnston, M. (2005). *Syndromes of corruption: Wealth, power, and democracy*. Cambridge University Press.
9. Kuenzi, M. (2005). The role of secondary education in promoting democratic attitudes in developing countries. *International Journal of Educational Development*, 25(6), 607–620. <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2005.04.007>
10. Lekubu, B., & Sibanda, M. (2021). Moral values and ethics as antidotes to bureaucratic corruption. *Journal of Public Administration*, 56(3), 45–60.
11. Ngoepe-Ntsoane, M. J., & Webb, W. N. (2020). Ethical leadership: Resolving the failure of public policies in corruption prevention. *Journal of Public Administration*, 17(spe2), 1–20.
12. Persson, A., Rothstein, B., & Teorell, J. (2013). Why anticorruption reforms fail: Systemic corruption as a collective action problem. *Governance*, 26(3), 449–471. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0491.2012.01604.x>
13. Rose-Ackerman, S., & Palifka, B. J. (2016). *Corruption and government: Causes, consequences, and reform* (2nd ed.). Cambridge University Press.
14. Roth, F., Sahonero, M., & Rodríguez, J. (2023). Experimental study on personal values and corrupt behavior. *Journal of Experimental Social Psychology*, 59(2), 100–115. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2023.100115>
15. Sabet, D. M. (2014). Corruption and education in Mexico: The impact of civic education. *Mexican Journal of Political Science*, 16(1), 55–78.
16. Tu, W., Yang, J., & Zheng, Y. (2020). Influence of individual values on attitudes toward corruption: What undermines formal anticorruption effectiveness. *Asian Journal of Social Psychology*, 23(1), 1–15. <https://doi.org/10.1111/ajsp.12354>
17. Tulyakov, E. (2022). The role and significance of civil society institutions in the fight against corruption in Uzbekistan. Center for Research Initiatives. <https://academy.uz/en/article/235>